

Paul Claudiu Cotârlet

**POLITICĂ, FOTBAL
ȘI DIPLOMATIE
ÎN PENINSULA BALCANICĂ
(1896-1933)**

**Editura MAGIC PRINT
Onești, 2018**

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
INTRODUCERE	9
CAPITOLUL I – DIMENSIUNEA POLITICO-DIPLOMATICĂ A SPORTULUI ÎN ISTORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE	21
I.1. Sport și politică în societatea modernă și contemporană	23
I.2. Sportul și diplomația în relațiile internaționale la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea	35
I.3. Fotbalul și diplomația în istoria relațiilor internaționale	53
I.3.1. Creșterea importanței fotbalului în istoria modernă și contemporană	53
I.3.2. Fotbalul și politica în istoria secolului al XX-lea	62
I.3.3. Diplomația fotbalului	66
I.3.4. Fotbalul, generator de conflicte în istoria recentă a relațiilor internaționale	74
CAPITOLUL II – DIPLOMAȚIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN BALCANI LA SFÂRȘIT DE SECOL XIX ȘI ÎNCEPUT DE SECOL XX	79
II.1. Chestiunea balcanilor la cumpăna dintre secolele XIX-XX	79
II.1.1. Revoluția Junilor Turci și criza anexării Bosniei și Herțegovinei de către Imperiul Austro-Ungar	83
II.1.2. Dilemele politice ale Balcanilor: război sau revoluție?	101
II.1.3. Războaiele balcanice	109
II.1.4. Pacea de la București	127
II.2. Problema securității în Balcani	159
II.2.1. Balcanii în ajunul Primului Război Mondial – dilema securității	159
II.2.2. Țările balcanice în Primul Război Mondial	161
II.2.3. Fotbalul din Balcani în timpul Primului Război Mondial. De la exil la întâlniri în scopuri umanitare	164
II.2.4. Sfârșitul războiului și noua dimensiune geopolitică a Balcanilor	170
II.3. Balcanii în căutarea stabilității	174
II.3.1. Relațiile dintre statele balcanice – o privire geopolitică	174
II.3.2. Soluții de cooperare în Balcani	177

CAPITOLUL III – FENOMENUL FOTBAL ÎN SOCIETATEA BALCANICĂ	181
III.1. Jocul de fotbal ca vector al modernizării societății balcanice	181
III.1.1. Cum a început fotbalul românesc	185
III.1.2. Hugo Buli și „noul sport ciudat” din Serbia	189
III.1.2.1. Primele campionate neoficiale din Serbia	194
III.1.3. Mostar – 1903: Bernard Liher aduce balonul rotund în Bosnia și Herțegovina	196
III.1.4. Atletii elvețieni și implementarea fotbalului în Bulgaria	202
III.1.5. Schiorul danez și dezvoltarea „sportului-rege” în Muntenegru	205
III.1.5.1. Primele competiții	208
III.1.6. Croația – leagănul fotbalului iugoslav	208
III.1.7. Sköder: locul de naștere al fotbalului albanez	215
III.1.7.1. Fotbalul în timpul regimului regelui Zog	219
III.2. Dezvoltarea fotbalului profesionist și opinia publică în societatea balcanică	220
III.2.1. România	221
III.2.2. Serbia	232
III.2.3. Bosnia și Herțegovina	239
III.2.4. Bulgaria	242
III.2.5. Muntenegru	253
III.2.6. Croația	259
III.2.7. Albania	263
III.3. Competiția fotbalistică și politică între statele din Balcani	267
CAPITOLUL IV – COMPETIȚII FOTBALISTICE BALCANICE ȘI ÎMBUNĂȚĂȚIREA RELAȚIILOR DINTRE STATELE IMPLICATE	277
IV.1. Cupa Regelui Alexandru – început al cooperării româno-iugoslave	277
IV.2. Jocurile și Conferințele Balcanice	285
IV.3. Cupa Balcanică, o platformă a cooperării diplomatice	295
CONCLUZII: SPRE O DIPLOMAȚIE A FOTBALULUI	303
POSTFAȚĂ	305
BIBLIOGRAFIE	307

CAPITOLUL I

DIMENSIUNEA POLITICO-DIPLOMATICĂ A SPORTULUI ÎN ISTORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Timp îndelungat, în teoria relațiilor internaționale, rolul sportului în promovarea și dezvoltarea relațiilor dintre diferite state a fost neglijat,¹¹ ceea ce a atras critici din partea unor specialiști cum a fost, de exemplu, Trevor Taylor.¹² Nevoia unor studii despre rolul mișcării sportive în dezvoltarea relațiilor internaționale a fost semnalată de Peter Beck care atrăgea atenția că teoria relațiilor internaționale a păstrat o distanță apreciabilă față de sport.¹³ După încheierea Războiului Rece, preocuparea pentru studierea sportului în raport cu relațiile internaționale a crescut simțitor. Aprecierile și ideile lui Barrie Houlihan,¹⁴ Pierre Arnaud și James Riordan¹⁵ privind relația dintre sport și relațiile internaționale au fost cel mai des citate în lucrări consacrate temei din ultimele decenii.¹⁶ Această schimbare de optică s-a produs pe fondul mutațiilor intervenite în societate și în politica internațională, după Primul Război Mondial.

După Pacea de la Paris-Versailles lumea a intrat într-un proces de schimbări accelerate la nivel social, politic și economic. Au fost adoptate, în majoritatea statelor europene, legi privind sufragiul universal și reforme care au condus la asanare socială, o egalizare legislativă și creșterea rolului opiniei publice, deoarece masele au început să se exprime ca și noi realități, noi factori de putere, într-o societate în plină schimbare. Mișcarea feministă și problema emancipării politice a femeilor, „democratizarea” sportului și a mijloacelor de divertisment (teatru și industria cinematografică), devin astfel consecințe ale

¹¹ Adrian Budd, Roger Levermore, *Sport and International Relations: An Emerging Relationship*, Routledge, New York, London, 2004, p. 6

¹² Trevor Taylor, *Sport and World Politics: Functionalism and the State System*, „International Journal”, Vol. 43, No. 4, „Sport in World Politics” (Autumn, 1988), pp. 531-553

¹³ Adrian Budd, Roger Levermore, *op. cit.*, p. 6

¹⁴ Barrie Houlihan, *Sport and International Politics*, Harvester Wheatsheaf, 1994, p. 29-55

¹⁵ Pierre Arnaud, James Riordan, *Sport and International Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*, Routledge, Londra, 1998.

¹⁶ Adrian Budd, Roger Levermore, *op. cit.*, p. 7

„metamorfozei” mentale și sociale.¹⁷ Este și epoca în care națiunile fac trecerea de la confruntarea de pe câmpul de luptă, expresie a militarismului și imperia-
lismului, la o confruntare pe terenul de sport. J.A. Mangan, referindu-se la
acest aspect, afirmă că: „*Sport can be sublimated warfare kept alive repeatedly
year after year, in conflicts <without casualties> in national stadiums keeping
vivid past conflicts with casualties, and perhaps contributing to future conflicts
with casualties*”.¹⁸

Aceste schimbări care au adus sportul în atenția opiniei publice au fost
sesizate și de către politicienii secolului al XX-lea, care au înțeles potențialul
acestuia de transmitere a valorilor naționale și a mesajului propagandistic în
politica internațională.¹⁹ Competițiile sportive au devenit mijloace de promo-
vare a ideologiei politice și a imaginii de țară, mai ales în regimurile totalitare
și autoritare, cum a fost cazul Germaniei naziste,²⁰ Spaniei lui Franco,²¹ al
Italiai fasciste²² sau al Uniunii Sovietice,²³ unde superioritatea popoarelor era
clamată, invocându-se și câștigarea unor întreceri sportive cu alte popoare. Este
momentul în care a început să se distrugă mitul sportului ca factor de pro-
movare a păcii, o idee atât de dragă inimii lui Pierre de Coubertin.

Pe de altă parte, sportul capătă noi valențe și în lumea democrată occi-
dentală. Sportul devine mai mult decât un simplu hobby: o activitate de care
este tot mai interesat statul. Sportivii au devenit „ambasadorii” unui stat și ai
unei „culturi naționale”.²⁴ Apare o coeziune implicită și o „solidaritate între un
popor și sportivii echipelor naționale”.²⁵ Aceasta creează o imagine simbolică

¹⁷ A se vedea și Diego Ciobotaru, *Sportul și politica, cele mai vii relații internaționale în seco-
lul XX*, în „Historia.ro”, online http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/sportul-i-politica-cele-mai-vii-rela-ii-interna-ionale-n-secolul-xx, accesat la 12 iulie 2016

¹⁸ J.A. Mangan (editor), *The European Sports History Review*, vol. 5, *Militarism, Sport, Europe. War Without Weapons*, Frank Cass Publishers Ltd., Londra, 2003, p. 4

¹⁹ Diego Ciobotaru, *op. cit.*, în *loc. cit.*

²⁰ Nathan W. Cody, *The Berlin Olympics: Sports, Anti-Semitism, and Propaganda in Nazi Germany (2016)*. Student Publications, Paper 434. http://cupola.gettysburg.edu/student_scholarship/434, accesat la 12 iulie 2016

²¹ Aakriti Mehrotra, *Fascism & Football: The political history of Spanish football*, May 22, 2014, online <http://outsideoftheboot.com/2014/05/22/fascism-football-the-political-history-of-spanish-football/>, accesat la 12 iulie 2016

²² Patrizia Dogliani, *Sport and Fascism*, în „Journal of Modern Italian Studies” no. 4, 2000, pp. 325-345

²³ André Gounot, *Les Spartakiades internationales, manifestations sportives et politiques du communisme*, în „Cahiers d’histoire. Revue d’histoire critique”, no. 88, 2002, pp. 59-75

²⁴ Pierre Arnaud, James Riordan, *op. cit.*, pp. 6-7

²⁵ *Ibidem*

în ochii populației unei alte națiuni în ceea ce privește influența, prestigiul și vitalitatea. Termenii „reputație”, „onoare”, „identitate” sunt folosiți pentru a promova mândria națională pentru echipele naționale, în cadrul Jocurilor Olimpice sau al altor competiții internaționale. Aceste schimbări și impactul lor în plan politic și social nu aveau cum să lase indiferentă lumea academică și analiștii de politică internațională.

I.1. SPORT ȘI POLITICĂ ÎN SOCIETATEA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

Problema relației dintre sport ca fenomen social și politică, este una nu numai foarte complexă ci și destul de controversată în istoria relațiilor internaționale, deoarece, pe de o parte, există voci atât printre practicanții jocurilor sportive, dar și printre istoricii și analiștii fenomenului, care consideră că activitatea sportivă este în mare măsură separată de cea politică.²⁶ O asemenea opinie o întâlnim și la Avery Brundage, fost președinte al Comitetului Internațional Olimpic, care a declarat cu peste o jumătate de secol în urmă că „*sportul are puțin de a face cu politica. Ne preocupă doar sportul, nu și politica și afacerile.*”²⁷ Istoria popoarelor europene și a celor balcanice în special, ne arată că, în secolul al XX-lea, guvernele au utilizat evenimentele sportive, cum au fost Jocurile Olimpice și cupele continentale sau regionale, ca de exemplu Jocurile Balcanice, pentru a-și promova propriile interese care erau „*înțelegerea, prietenia și pacea*”. Declarațiile făcute de politicieni susțin această exercitare de interese naționale, mai degrabă decât unitatea.²⁸ Din această perspectivă, sportul nu este doar un instrument pentru a exprima identitatea națională sau pentru a transmite o imagine a modernității unei țări, iar în unele cazuri, o reputație pozitivă pe scena mondială. Performanța sportivă este văzută de oamenii politici ca o sursă de putere, nu numai pentru o anumită societate la un moment dat, ci și pentru relațiile internaționale.²⁹ Privind în

²⁶ Jonathan Grix, *Sport politics. An Introduction*, Palgrave, London, 2016, p. 1

²⁷ *Ibidem*

²⁸ Penelope Kissoudi, *The Balkan Games and Balkan Politics in the Interwar Years 1929 – 1939. Politicians in Pursuit of Peace*, Routledge, New York, 2009, p. 6

²⁹ Victor D. Cha, *Beyond the final score: The politics of sport in Asia*, Columbia University Press, New York, 2009, p. 47

istoria universală în general și în cea a popoarelor din Balcani, se poate lesne observa că acest aspect, identificat ca fiind specific doar secolului al XX-lea,³⁰ nu se confirmă.

De milenii, a existat o asociere între sport și politică. În momentul în care sportul a oferit o funcție de dincolo de „jocul” în sine, acesta a fost îmbrățișat de oamenii politici. Olimpiadele antice, de exemplu, începute în 776 î.Hr., într-un cadru religios, fiind una dintre activitățile închinatăe lui Zeus, au fost rapid transformate într-o competiție sportivă, un cadou pentru oameni și o modalitate de a înlătura conflictele dintre ei. Competiția s-a extins dincolo de spațiul locuit de greci, în special în Imperiul Roman și s-a desfășurat până în anul 394 d.Hr., când împăratul roman Teodosie, prin campania împotriva păgânismului și pentru a putea impune creștinismul ca religie de stat, a interzis jocurile sportive.³¹ De remarcat faptul că a existat o diferență majoră în modul cum era privit sportul în antichitatea greacă și cea romană. În timp ce grecii au încercat să plaseze sportul pe plan religios și filosofic, romanii au transformat întrecerile grecești în spectacole, așa cum au fost și luptele între gladiatori. În opinia unor istorici este discutabil dacă „jocurile de gladiatori” din Imperiul Roman pot fi catalogate ca fiind sport.³²

În Evul Mediu occidental, sportul apare către sfârșitul epocii. Primele secole ale Evului Mediu occidental au însemnat o decădere a spațiului de cultură și civilizație romană. Climatul social și politic se deteriorează iremediabil, iar Europa intră într-o perioadă de declin economic accentuat, de barbarie socială și politică. În absența unei forțe de coeziune cum era cea reprezentată de Imperiul Roman, Europa s-a fărâmițat în state politice care nu au putut să facă față valului de popoare migratoare.³³ În această perioadă activitatea culturală și comercială s-a desfășurat cu dificultate. Pirații au dominat mările, iar drumurile comerciale ale antichității romane erau controlate de „barbari”. După secolele X-XI au apărut semne de stabilitate. Comerțul începe să se dezvolte,

³⁰ Tim Delaney, Tim Madigan, *Sports: Why People Love Them!*, University Press of America, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2009, pp. 27-57

³¹ Stuart Murray, Geoffrey Allen Pigman, *Mapping the relationship between international sport and diplomacy*, în „Sport in Society”, 17:9, 2014, p. 1098, online <http://dx.doi.org/10.1080/17430437.2013.856616>, accesat 20 iulie 2011

³² Tim Delaney, Tim Madigan, *The Sociology of Sport. The Sociology of Sports: An Introduction*, Second edition, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson North Carolina, 2009, p. 45

³³ Camil Mureșanu, *Ideologia puterii monarhice în evul mediu*, online http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_4/camil_muresan-articol.htm, accesat la 10 decembrie 2016

chiar dacă într-un ritm mai lent. În jurul Mediteranei apar orașe mari, care erau capabile să protejeze cetățenii locali. Se dezvoltă societatea din punct de vedere economic, fapt care a favorizat dezvoltarea culturală și sportivă. În aceste condiții apare o competiție denumită *turnir*, care a îmbrăcat atât caracteristica unei întreceri sportive, cât și o caracteristică aplicativ-militară de antrenament.³⁴ Aceasta era apreciată atât de oamenii obișnuiți, cât și de nobili. Nobilii sponsorizau competițiile și tot ei ofereau premiile pentru combatanți. Jocurile de război au început ca lupte simulate între doi inamici care adunau armate de mici dimensiuni. Cei doi inamici cădeau de acord asupra întâlnirii într-un loc desemnat pentru a purta acest simulacru de război. Numărul combatanților varia de la câteva zeci la câteva mii. Prima mențiune a termenului „turnir” și a regulilor care trebuiau respectate în desfășurarea acestor jocuri se face, potrivit unui cronicar, în anul 1066, de către seniorul francez Geoffroi de Preuilli de Anjou, care afirmă chiar că seniorul le-a inventat și chiar a fost ucis în unul dintre turniruri.³⁵ La nivelul societății profunde se practicau diverse jocuri populare, partide de vânătoare și alte sporturi în care se luptau diferite animale (cocoși și câini). Ele au fost practicate în mod frecvent de către țăranii. La acestea se adăugau și diferite jocuri folclorice, desfășurate cu ocazia unor festivaluri locale.³⁶

În epoca pre-industrială, multe dintre sporturile medievale au rămas populare, până la sfârșitul acestei perioade, când ascensiunea calvinismului și puritanismului au condus la ideea că trebuie să fie evitate întrecerile sportive și de agrement, deoarece acestea erau considerate frivole și profane. Puritanii au interzis întrecerile sportive desfășurate duminica, iar activitățile de vânătoare au fost văzute mai mult pentru procurarea de hrană și nu în scopuri sportive.³⁷ Epoca modernă a sportului se deschide în Anglia, la începutul secolului al XIX-lea. Până la sfârșitul secolului, etosul sportiv s-a răspândit în toată Europa, dar și în multe alte țări ale lumii, iar acest lucru s-a datorat în mare măsură implementării revoluției industriale în Europa. Masificarea producției industriale a condus nu numai la creșterea productivității, ci și la reducerea timpului de muncă. Oamenii aveau mai mult timp pentru a se recrea și a se

³⁴ Tim Delaney, Tim Madigan, *op. cit.*, p. 46

³⁵ A se vedea pe larg, R. Coltman Clephan, *The Tournament. Its Periods and Phases*, METHUEN & CO. LTD., London, 1919, pp. 2-8

³⁶ Tim Delaney, Tim Madigan, *op. cit.*, p. 47

³⁷ *Ibidem*, pp. 49-50

recupera ca forță de muncă. Astfel sportul devine un fenomen de masă.³⁸ Atât timp cât acesta a fost practicat doar de amatori și nu avea o mare popularitate, semnificația sa pentru relațiile internaționale a fost mai degrabă marginală. Această situație s-a schimbat radical în prima jumătate a secolului al XX-lea, când apare ca instituție pe scena publică Comitetul Olimpic Internațional și Jocurile Olimpice. Popularitatea tot mai mare a sportului în această perioadă poate fi ușor ilustrată de numărul de sportivi care participau la Jocurile Olimpice. O creștere remarcabilă poate fi observată dacă urmărim numărul de sportivi participanți de la prima manifestare, până la ultima care a avut loc în perioada dintre cele două războaie mondiale. Astfel, la Jocurile Olimpice de la Atena, din anul 1896, au fost 241 sportivi; la cele de la Paris, din anul 1900, au participat 997; la cele din Los Angeles, din 1932, numărul a crescut la 1332, pentru ca, la Berlin (1936), numărul acestora să fie de 3963.³⁹ Popularitatea în creștere a sportului în viața publică este ilustrată și de creșterea interesului populației pentru ziarele și revistele de specialitate. Această tendință este relevantă în societatea britanică, în care sportul în general și fotbalul în special, creșteau în popularitate. Cotidianul *People*, de exemplu, care era vândut în 1924 în 600.000 de exemplare, avea patru pagini cu informații din sport. Același ziar avea, în 1946, o treime din informații cu știri din sport, iar tirajul a crescut la 4.600.000 exemplare.⁴⁰ Putem considera că sportul și relațiile internaționale s-au influențat reciproc. Când sportul a câștigat popularitate, a permis politicianilor să profite de acest fapt pentru a face din sport un vector de promovare a propriei imagini dar, în același timp, politicienii au luat măsuri pentru dezvoltarea mișcării sportive.⁴¹

Sportul, în societatea modernă, este diferit atât ca practică, cât și ca percepție socială, în raport cu epocile anterioare. Dacă în primele sale forme de manifestare sportul era înțeles ca formă de recreere în societatea industrială, el crește, cu timpul, în importanță.⁴² A devenit un fenomen social cu impact asupra vieții publice, inclusiv a celei economice și mass-media. Sportul are influență

³⁸ Michał Marcin Kobierecki, *Sport In International Relations Expectations, Possibilities and Effects*, în „Interdisciplinary Political And Cultural Journal”, Vol. 15, No. 1/2013, p. 50

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ *Ibidem*, p. 51

⁴¹ A se vedea și Jean-Loup Chapelete, Emmanuel Bayle, *Strategic and Performance Management of Olympic Sport Organisations*, Champaign Human Kinetics, 2005, pp. 20-23

⁴² John Horne, Alan Tomlinson, Garry Whannel, *Understanding Sport: An Introduction to the Sociological and Cultural Analysis of Sport*, Routledge, New York, 1999, pp. 1-7

Libris
Respect pentru oameni și cărți

asupra moralei și eticii în ansamblul societății, deși regulile de joc sunt valabile doar pentru cei care le practică. Fanii sportului sau spectatorii aderă la aceste reguli și valori ale unui anumit joc sportiv. Devenind fani, spectatori ai unui joc sportiv anume, aceștia se asociază în anumite tipuri de plăcere, îndeplinind propriile lor dorințe prin fetișism, voyeurism și narcisism.⁴³ Sportul are un rol-cheie și în sănătatea fizică și mentală a membrilor unei societăți. Ideea de „câștigător” în sport, este în societatea modernă egală cu modelul de succes social. Lumea sportului influențează modul cum sunt privite și rezolvate o serie de probleme sensibile sau chiar vitale în societatea modernă, cum ar fi cele ale rasismului, sexismului, migrației etc. Tim Delaney și Tim Madigan ajung la concluzia că „*a ignora sportul este echivalent cu a ignora un aspect important al oricărei societăți și a culturii sale*”.⁴⁴ Potrivit acestora, astăzi sportul nu mai poate fi ignorat deoarece, în multe privințe, este ca un „*opiu al maselor, datorită faptului că suntem în epoca sportului consumator*”.⁴⁵

Pentru a înțelege relația dintre sport și politica unui stat este necesar să definim termenii cu care se operează în acest binom. O definiție cuprinzătoare a sportului o găsim în lucrarea *Sport and International Politics* semnată de Barrie Houlihan.⁴⁶ Potrivit acestuia sportul este „*o activitate competitivă instituționalizată, care implică efort fizic viguros sau utilizarea unor abilități fizice relativ complexe, de către persoane cu abilități speciale, motivată de o combinație de factori intrinseci și extrinseci*”.⁴⁷ Tim Delaney și Tim Madigan, doi dintre cei mai renumiți specialiști ai fenomenului sportiv din lumea contemporană, cred că „*Sportul este o activitate fizică desfășurată într-un cadru competitiv care merge dincolo de concursul în sine. El este o activitate foarte structurată, implică reguli precis definite la nivel instituțional și nu au în vedere doar jocul sportiv*”.⁴⁸ Concurența între diferiți competitori nu este un criteriu suficient, deoarece nevoia de competențe atletice complexe este de o importanță crucială. În general, astfel de competențe iau ani de antrenament, astfel încât o componentă adăugată este necesitatea instruirii adecvate efortului fizic și, de multe ori, nevoia de antrenori și alte mijloace de sprijin, inclusiv din partea statului,

⁴³ Barry Brummett, *Sporting rhetoric: performance, games, and politics*, New York, Peter Lang, 2009, p. 21

⁴⁴ Tim Delaney, Tim Madigan, *op. cit.*, p. 7

⁴⁵ *Ibidem*, p. 14

⁴⁶ Barrie Houlihan, *Sport and International Politics*, Harvester Wheatsheaf, 1994

⁴⁷ *Ibidem*, p. 7

⁴⁸ Tim Delaney, Tim Madigan, *op. cit.*, p. 12